

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ В 70–80 РР. ХХ СТ.

У педагогічній сфері в 70–80-ті рр. ХХ ст. в Україні були початі спроби ввести фахівців, орієнтованих на соціально-педагогічну роботу (організатори позакласної й позашкільної виховної роботи в школах, педагоги-організатори житлово-комунальних служб, працівники позашкільних установ, гуртожитків, клубів, кімнат школяра й ін.). Поступово формувалася й затверджувалася ідея цілеспрямованого створення соціально-педагогічного досвіду, розвивалася ідея інтеграції, міжвідомчого підходу в соціальній діяльності, змінювався характер взаємодії школи з іншими інститутами. Однак розвиток продовжував стримуватися відсутністю професійно підготовлених кадрів та наукового підходу до вирішення практичних проблем. Значна увага в цей період приділяється проблемі обдарованості й особливості соціально-педагогічної діяльності у діагностиці та розвитку індивідуальних здібностей дитини.

Узагальнення науково-педагогічної літератури дає змогу зробити висновок, що питаннями організації освітньої і соціально-педагогічної діяльності з дітьми займалися І. Зверева, А. Капська, С. Харченко, Ю. Василькова, Р. Вайнола О. Жигайлова, Н. Тализіна, І. Трухіна, Н. Щукіна, О. Мкртчян; еволюцію соціально-педагогічної теорії та практики розглядали Т. Дмитренко, А. Малько, В. Тесленко, Л. Штефан.

Таким чином, значна кількість досліджень показує, що питання організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні у 70–80-х рр. ХХ ст. не було раніше предметом спеціального вивчення.

Отже, *мета статті* полягає в систематизації теоретичних положень та узагальненні досвіду соціально-педагогічної роботи з обдарованими дітьми в Україні у 70–80-ті рр. ХХ ст.

Передумовою змін ставлення до соціально-педагогічної діяльності стала директива XXIV з'їзду КПРС, де підкреслюється необхідність подальшого поліпшення навчання і комуністичного виховання учнів і підготовка їх до життя. Однією з важливіших умов успішного вирішення цього завдання є систематичне вивчення вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Тому значний внесок у здійснення соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми і вивчення їх індивідуальних особливостей зробила Колегія Міністерства освіти УРСР своїм рішенням “Про визначення індивідуальних особливостей учнів” від 19.04.1971 р. Так, вона ухвалила звернути увагу директорам шкіл, класним керівникам, вихователям та вчителям на необхідність значного поліпшення вивчення індивідуальних особливостей учнів, їх нахилів, здібностей, інтересів та широкого використання наслідків цього вивчення в навчально-виховному процесі; запровадити, починаючи з 1971/72 н. р., обов'язкове складання на кінець навчального року педагогічних характеристик на учнів усіх класів, у яких, крім об'єктивних даних про учня, відображати рівень загального його розвитку, здібності, нахили, інтереси та професійну спрямованість, ставлення учня до навчання, до суспільно корисної праці, до виконання громадських доручень, подавати інформацію щодо поведінки учня [1].

Так, у 1971 р. в Москві пройшла конференція щодо проблеми здібностей. Основною її метою було обговорення основних проблем психології та встановлення зв'язків між дослідниками, які працюють у цій сфері. На конференції розглядалися такі питання: природа здібностей і загальні принципи їх вивчення; діагностика і методика вивчення здібностей, її принципи та організація; структура здібностей; формування та розвиток здібностей.

У літку 1971 р. в Тбілісі пройшов IV з'їзд психологів СРСР. На з'їзді розглядалися два підходи до проблеми здібностей (біологічний, соціальний). Усі учасники з'їзду були згодні з тим, що здібності – прижиттєві, онтогенетичні утворення і головну вирішальну роль у їх формуванні та розвитку відіграє соціальний досвід людини, умови її життя, навчання й виховання [11].

Слід підкреслити, що в зазначений період з'являються також нові установи, які проводили соціально-педагогічну діяльність з обдарованими дітьми. До таких закладів можна зарахувати спеціальні школи для винятково обдарованих дітей, а також школи й класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів [3; 4; 10; 12].

Аналіз вітчизняної літератури і архівних джерел свідчить про те, що факультативні курси, школи юних математиків і фізиків при вузах, олімпіади, МАН, позашкільні установи – усе це перевірені, досить надійні, перспективні форми й методи соціально-педагогічної діяльності для формування й розвитку юних талантів.

Радянській школі 70–80-х рр. належала провідна роль у підготовці здібної, талановитої дитини, яка постійно повинна була поповнювати багатомільйонну армію вчених, винахідників, конструкторів, раціоналізаторів, діячів культури, творців нового, прогресивного.

Так, за визначенням І. Волкова, формування здібностей дитини відбувається в умовах навчання і виховання. Навчальна діяльність сприяє виявленню і розвитку здібностей а також їх нахили. На думку вченого, при сучасних способах навчання в школі виявити обдаровану дитину, її здібності до самостійної творчої роботи дуже складно [2].

Тому 05.05.1974 р. виходить “Положення про школи і класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів”. Середня загальноосвітня школа з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів у своїй діяльності керується Основами законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту, Статутом середньої загальноосвітньої школи і Положенням про середню загальноосвітню школу з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів, затвердженим міністром освіти УРСР. Метою таких шкіл є поглиблене оволодіння учнями знаннями і навичками.

Школи, а також школи-інтернати з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів забезпечують учням поглиблене оволодіння знаннями та вміннями з профільюючих навчальних дисциплін, трудову і професійну підготовку, розвиток творчих здібностей залежно від їх інтересів та нахилів.

Класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів відкриваються за ініціативою педагогічної ради школи рішенням районного (міського) відділу народної освіти. У школі можуть одночасно бути класи з поглибленим вивченням кількох навчальних предметів.

Для надання допомоги вчителям у поглибленому вивченні наукових основ спеціальних курсів, а також для проведення занять з учнями може залучатися професорсько-викладацький склад університетів, педагогічних інститутів, а для діагностики більш обдарованих учнів – соціальні працівники [5; 6; 8].

Узагальнення вітчизняної літератури та архівних джерел [3; 4] свідчить про те, що в цей період також відкриваються спеціалізовані школи для обдарованих дітей фізико-математичного, суспільно-гуманітарного, хіміко-біологічного, художньо-музичного профілів. За рішенням XXVII з'їзду КПРС та XXVII з'їзду Компартії України з метою якісного поліпшення підготовки та залучення до наукової діяльності талановитої молоді Президіум АН УРСР, Мінпрос УРСР та Мінвуз УРСР постановив створити, починаючи з 1986/87 н. р. при університетах та науково-дослідних інститутах АН УРСР спеціалізовані школи, діяльність яких регламентується Положенням про школи і класи з поглибленим теоретичним і практичним вивченням окремих навчальних предметів.

Так, у 1986 р. були відкриті середня школа № 35, м. Донецьк, середня школа № 51, м. Одеса, середня школа № 24, м. Харків, середня школа № 13, м. Дніпропетровськ, середня школа № 145, м. Київ.

Слушно відзначили, що перехід на навчання за новими програми позитивно вплинув на якість підготовки випускників шкіл. Тому значну увагу при роботі з обдарованими і здібними дітьми приділяють МАН. У роботі МАН бачили прообраз позашкільної організації, яка відповідала б зростаючим потребам науково-технічного прогресу, могла б задовольнити запити найсильніших учнів VIII–X класів [7].

Слід зазначити, що найширшого розмаху у 70–80-х рр. XX ст. набули олімпіади юних математиків, фізиків, хіміків, географів-краєзнавців, які останнім часом проводилися в кілька турів і завершувалися республіканськими або й всесоюзними олімпіадами. Цьому сприяли діяльність предметних гуртків і товариств, факультативні заняття, наукові читання, лекторії та вечори, клуби та вікторини.

Накопичений у світовій та вітчизняній правовій і загальноосвітній практиці досвід щодо соціального реагування на талант кодифікований у Конвенції про права дитини, законах і актах.

Так, у жовтні 1988 р. була проведена Перша європейська конференція з проблем обдарованості, у якій взяли участь і вітчизняні вчені. Сорок четверта Комісія Генеральної асамблеї ООН 10.11.1989 р. прийняла Конвенцію про права дитини. З прийняттям Конвенції вводяться нові права: право на виживання та розвиток, на фізичне і психічне становлення, право на збереження індивідуальності [9].

Таким чином, можна сказати, що основним завданням соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми у 70–80-ті рр. XX ст. є розвиток творчих здібностей дитини відповідно до її інтересів і нахилів, сприяння свідомості при виборі професії.

Мета діяльності соціального педагога у 70–80-ті рр. XX ст. збігалася з метою організації навчально-виховного процесу з обдарованими дітьми і полягала у формуванні всебічно розвинутої творчої особистості, мала як індивідуальну спрямованість, так і визначення педагогічно доцільних відносин у колективі, організацію вільного часу учнів на основі спільності інтересів і схильностей.

Слід зазначити, що до координаторів соціально-педагогічного впливу в досліджуваній період можна віднести організаторів позакласної та позашкільної роботи, педагогів-організаторів для роботи з обдарованими дітьми, а також вихователів-суспільників.

Можна виділити такі здібності, якими має володіти соціальний педагог у роботі з обдарованими дітьми в досліджуваній період:

- конструктивні, які є умовою успішного проектування і формування особистості вихованця, передбачення результату праці й поведінки дитини в різних ситуаціях;
- перцептивні, які складаються з розуміння психології дитини, а також її стану на сучасному етапі;
- експресивні, тобто здібності до зовнішнього висловлювання своїх думок, знань, почуттів, переконань, насамперед за допомогою мови, міміки, пантоміміки;
- здібності вольового впливу на учня (навіювання);
- комунікативні здібності, які допомагають встановлювати правильні відносини з дітьми (педагогічний такт, урахування індивідуальних і вікових особливостей дитини);
- організаторські здібності [11].

На підставі вищесказаного можна відзначити вимоги, яким має відповідати соціальний педагог: творчий підхід до роботи; здібність оцінити кожний факт всебічно, розглядаючи його причини за допомогою різних властивостей залежної від умов та об'єкта діяльності.

Висновки. Таким чином, можна сказати, що в Україні в 70–80-ті рр. ХХ ст. починають розвиватися різноманітні комплекси а саме: соціально-педагогічні, освітньо-культурні, фізично-оздоровчі тощо. Цей період можна характеризувати інтенсивним розвитком соціально-педагогічної практики з іншими галузями, різними сферами соціальної роботи, а зокрема, з обдарованими дітьми.

Література

1. Василькова Ю.В. Методика и опыт работы социального педагога : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. / Ю.В. Василькова. – 2-е изд., искр. – М. : Академия, 2004. – 160 с.
2. Волков И. Выявление и развитие способностей / И. Волков // Народное образование // 1974. – № 6. – С. 92.
3. Гаврилюк О.О. Технології соціально-педагогічної діяльності майбутнього соціального педагога / О.О. Гаврилюк // Збірник наукових праць. – Хмельницький, 2003. – С. 63–65.
4. Гарбич О. Особистісно орієнтовані технології в педагогічній роботі з обдарованими дітьми / О. Гарбич // Молодь і ринок. – 2006. – № 2. – С. 44–47.
5. Гнатко М.М. Структура обдарованості та засадничі принципи роботи з обдарованими дітьми / М.М. Гнатко // Обдарована дитина. – 1998. – № 4. – С. 2–5.
6. Гранкина Р.М. Проблема социализации личности старшеклассников в отечественной педагогике и школе 60–80-х гг. ХХ века : монография / Р.М. Гранкина ; [под ред. проф. В.В. Макеева]. – Пятигорск : Изд. ПГЛУ, 2001. – 173 с.
7. Дубина Л. Малая академия наук / Л. Дубина // Воспитание школьников. – 1971. – № 1. – С. 83–84.
8. Зазимко О.В. Основні теоретичні підходи до визначення обдарованості / О.В. Зазимко // Обдарована дитина. – 1998. – № 8. – С. 5–14.
9. Зверева І.Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історії педагогіки” / І.Д. Зверева. – К., 1998 – 40 с.
10. Лейтес Н.С. Умственные способности и возраст / Н.С. Лейтес. – М. : Педагогика, 1971. – 277 с.
11. Ломов Б. Психологии о педагогических проблемах / Б. Ломов, К. Волков // Народное образование. – 1972. – № 8. – С. 110–123.
12. Шморгун В.Ф. Особливості навчально-виховної роботи з обдарованими дітьми / В.Ф. Шморгун // Радянська школа. – 1975. – № 11. – С. 14–21.